

**Филозофски факултет
Универзитет у Београду**

**МАСТЕР РАД:
Теодор Метохит и Србија**

МЕНТОР:

Проф. др Радивој Радић

СТУДЕНТ:

Марко Илић

Београд, 2019.

Садржај

Списак скраћеница.....	3
Предговор.....	6
Теодор Метохит.....	8
Од рођења до изгнанства.....	9
Од повратка у престоницу до смрти.....	11
Теодор Метохит као дипломата и филозоф.....	14
Два „пријатеља“.....	16
Србија уочи Метохитовог посланства.....	18
Краљ Милутин и његове жене.....	20
Теодор Метохит у Србији 1299. године.....	22
<i>Посланичко слово.....</i>	<i>23</i>
Закључак.....	37
Литература.....	39

Списак скраћеница

Извори

Григора

*Византијски извори за историју народа
Југославије(ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 154-296.*

Метохит

*Византијски извори за историју народа
Југославије(ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 77-143.*

Пахимер

*Византијски извори за историју народа
Југославије(ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 11-62.*

Литература

Григора, Извори

*Византијски извори за историју народа
Југославије(ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 143-153 (С.
Ђирковић и Б. Ферјанчић)*

- Ђурић, Извори *Византијски извори за историју народа Југославије(ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 63-76 (И. Ђурић)*
- ИСН *Историја српског народа (ИСН), I, Београд 1981, 437-448 (Љ. Максимовић)*
- Јиричек, Историја *Константин Јиричек, Историја Срба, Београд 1952.*
- Ласкарис, Принцезе *М. Ласкарис, Византијске принцезе у средњовековној Србији, Београд 1926.*
- Максимовић, Извори *Византијски извори за историју народа Југославије(ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 1-11 (Љ. Максимовић)*
- Максимовић, Симонида *Љ. Максимовић, Да ли је Симонида Палеологина била пета супруга краља Милутина, Византијски свет и Срби, Београд 2008, 343-349.*
- Максимовић, Котаниц *Љ. Максимовић, Котаниц Торник, Византијски свет и Срби, Београд 2008, 313-321.*

Радић, Метохит

Р. Радић, *Неколико запажања Теодора Метохита
о владавини краља Милутина,*
Српска политичка мисао 4 (1995) 151–161

Radić, Theodore

R. Radić, *Theodore Metochites on a Serbian
and a Bulgarian Envoy*, *Byzantinobulgarica* 10 (2000)
ПОЛУХРОНИА: Сборник в чест на проф. Иван
Божилов, София 2002, 236–244

Станковић, Милутин

В. Станковић, *Краљ Милутин (1282-1321),*
Београд 2012.

Предговор

За време краља Милутина, чије је званично владарско име било Стефан Урош II, долази до великих промена у српској држави. Он је успео својим потомцима да обезбеди апсолутну власт, супротно пракси пређашњих српских владара.¹ На престолу је био од 1282. до 1321. године. И поред дипломатских веза са папом, Србија се чврсто ослања и угледа на Византију. Културни утицај Ромеја је присутан као никада раније. Током последње две деценије његове власти Србија постаје најмоћнија војна сила на Балкану. Византија, ослабљена и никада потпуно опорављена од крсташког освајања Цариграда 1204. године, није у стању да се одупре освајачким походима српског краља. У таквој ситуацији, византијски василевс Андроник II, прибегава већ познатој средњовековној пракси склапања савеза брачним уговором. Уистину, краљ Милутин је такође прижељкивао овај брак, који ће знатно уздићи његов углед.² Овог пута у питању је лично царева ћерка – принцеза Симонида.

На ову деликатну мисију, василевс шаље Теодора Метохита, цењеног филозофа и теолога, будућег великог логотета. Већ прослављени дипломата, човек од великог царевог поверења, долази у Србију 1299. године.³

„Посланичко слово“ Теодора Метохита, настало током боравка у Србији⁴, је заправо и главни историјски извор за израду овог рада. У њему се могу наћи подаци којих нема код других историчара тог доба. Веома је занимљиво видети како један од највећих филозофа своје генерације, човек који је рођен у сјају византијске престонице, гледа на Србе и српског краља. Управо то је и један од главних разлога за одабир ове теме.

¹ В. Станковић, *Краљ Милутин (1282-1321)*, Београд 2012, 5.

² Ову чињеницу потврђује и сам Теодор Метохит у *Посланичком слову*, о коме ће касније бити више речи.

³ Ђурић, *Извори*, 75.

⁴ Ђурић, *Извори*, 75.

Тема је обрађена на основу релевантних историјских извора и литературе. Рад ће сачињавати три веће целине, подељене на неколико поглавља. И док ће се први део бавити животом самог Теодора Метохита, као и стањем у Србији и Византији, главни акценат биће стављен на *Посланичко слово*, настало из пера поменутог дипломате и будућег царевог месазона.

Циљ је је критички сагледати однос Метохита према Трибалима и њиховом архонту⁵, објаснити спорна питања и кроз дело ученог теолога пружити јаснију слику о животу и ситуацији у Србији с краја тринаестог века.

⁵ Ромејски историчари често Србе називају Трибалима, повезујући их са племеном које је у прошлости живело на истој територији. Још су антички Грци друга нехеленска племена, називали варварима, како би истакли своју супериорност у односу на исте, као и виши степен културе. Тако ће и позновизантијски писци Србе називати Трибалима, Бугаре Мизима а Татаре и Турке Скитима.

Теодор Метохит

Теодор Метохит је највероватније рођен 1270. године.⁶ Тачна година рођења зависи од прецизног датовања његовог посланства јерменском киликијском краљу, као и од године прогонства из Цариграда. Теодор Метохит ће сам рећи у једном аутобиографском делу да су његовог оца протерали када је имао 13 година, као и да је у поменуто посланство кренуо када је имао 25 година.⁷ Ако се прогонство догодило 1283. године, а посланство 1294. или 1295. онда добијамо горе наведену годину рођења. Око Метохитовог места рођења је такође било доста полемике. У похвали граду Никеји Теодор каже: „ овај град моја најлепша отаџбина“, али је одмах додао и „делимично“.⁸ Када је његов отац, Георгије Метохит, прогнан из Цариграда, он се са породицом склонио у Малу Азију. Иако се млађи Метохит често бавио Никејом, она ће за њега увек остати туђина, јер је његов прави завичај „Полис“ (Цариград), како је и сам нагласио у својој похвали истоименом граду.⁹

Како би што боље разумели Теодора Метохита и време у којем је живео, потребно је расветлити његов живот, каријеру као и одређене карактерне особине самог писца. Само тако ће нам бити јасан његов поглед на свет и оно што је нама веома битно - становиште са ког посматра Србе и српског краља, током свог посланства.

⁶ Ђурић, Извори, 63.

⁷ Ђурић, Извори, 63.

⁸ Ђурић, Извори, 64.

⁹ Ђурић, Извори, 64; Теодор Метохит Цариград назива Полисом. Једини град поред царске престонице за који користи исти термин је Солун.

Од рођења до изгнанства

Као што смо већ утврдили, Теодор Метохит рођен је 1270. године у Цариграду. Управо ту је и стекао прва знања. Образовање у престоници је само по себи привилегија, коју није могао добити свако. За школовање младог Метохита, поред друштвеног положаја који је био неопходан, заслужни су пре свега његови родитељи, за које исти каже, да су га од малена усмеравали ка изучавању „писане речи“.¹⁰ Љубав према књизи коју је стекао као дечак и у будућности ће га подстицати на читање. О његовој мајци се не зна много. Са друге стране отац му је био познати писац и пријатељ патријарха Јована XI Века - Георгије Метохит.¹¹ Старији Метохит био је ђакон у царској палати и човек од поверења василевса Михаила VIII Палеолога.¹² Остао је упамћен као присталица Лионске уније и зближавања са католичком Европом. Учествовао је у мисијама код папи Гргура X и Иноћентија V 1276. године.¹³ Управо ове чињенице су раније упућивали историчаре да је готово немогуће рећи да је Георгије отац једног ревносног православца каквим се сматрао Теодор Метохит. Након смрти Михаила VIII Палеолога, долази до промене у политици према Западу и одустајања од уније. Све то је утицало на смену патријарха Јована XI Века, као и на протеривање Георгија Метохита за кога су говорили да је постао „Франак“.¹⁴

Наредних седам година изгнанства Георгије Метохит и његова породица провешће у тврђави Св. Григорија у Никомедијском заливу.¹⁵ Георгије, заједно са својим сином Теодором, враћа се у Цариград 1290. године. За разлику од свог оца који је до краја живота 1328. године остао противник Андроника II и већину времена провео по затворима и под

¹⁰ Ђурић, Извори, 64.

¹¹ Ђурић, Извори, 64-65.

¹² Ђурић, Извори, 65.

¹³ Ђурић, Извори, 65.

¹⁴ Под термином Франак у овом случају подразумева се латински католик: Ђурић, Извори, 65.

¹⁵ Ђурић, Извори, 65.

присмотром, Теодор Метохит се брзо уклопио у новонасталу ситуацију и ступио на царски двор.¹⁶

¹⁶ Ђурић, Извори, 65.

Од повратка у престоницу до смрти

Теодор Метохит је имао 20 година када се вратио у Цариград. Веома брзо је уврштен у синклитике.¹⁷ Такође, још пре своје прве дипломатске мисије, носио је титулу логотета, да би приликом путовања на Кипар и у јерменску Киликију био унапређен у логотета цареве приватне благајне.¹⁸ Циљ мисије је била просидба невесте за Михаила IX Палеолога, сина василевса Андроника II и она је успешно обављена.¹⁹ Премда ће и сам Метохит рећи да је био изненађен како му се срећа осмехнула, иако се ничему добром од цара није надао²⁰, мало је чудно како се Теодор тако лако уклопио и снашао у датој ситуацији, док је његов отац како је горе наведено већину времена проводио затворен и под присмотром. Та чињеница доста говори о његовој амбицији и флексибилности. Умеће да се прилагоди и речитост коју је поседовао, омогућили су му да постане човек од највећег царевог поверења, иако је тај цар био заклето непријатељ његовог оца.

Следећа дипломатска мисија је била везана за мировне преговоре са краљем Милутином и склапање брака између истог и принцезе Симониде. Детаљније о овом догађају биће речи нешто касније у склопу поглавља „Посланичко слово Теодора Метохита“.

Током преговора са Србима Теодор је неколико пута био у Солуну, једном од његових омиљених градова.²¹ Неколико година касније, судбина ће га поново нанети на ту страну, овог пута уз друштво царице Ирине од Монферата.²² У том тренутку василевс и његова супруга нису били у најбољим односима. Различита мишљења по питању уређења држава довела су до захлађења и несугласица. Ирина тада одлучује да оде у Солун, град који су

¹⁷ Синклитик није сенатор јер сенат (синклит) не постоји у позној Византији. У питању је више симболична титула која представља повлашћен положај у друштву. То је уједно и значило да је Метохит био близак царском двору: Ђурић, Извори, 65.

¹⁸ Ђурић, Извори, 66.

¹⁹ Ђурић, Извори, 66.

²⁰ Ђурић, Извори, 66.

²¹ Теодор Метохит своје одушевљење Солуном и тамошњим људима помиње и у „Посланичком слову“.

²² Ђурић, Извори, 66.

њени преци држали више од једног века.²³ Ирина је на уму чак имала и поделу царства на неку врсту удеоних кнежевина и расподелу међу њеним синовима. Као њен пратилац и саветодавац, у Солун са царицом полази и Теодор Метохит. С друге стране постоји могућност да у целој причи Теодор има улогу и царевог шпијуна, који ће га обавештавати о царичиним намерама. Поверење које Андроник II гаји према Метохиту, можда се може тумачити и неком врстом уцене, ако узмемо у обзир да се Георгије Метохит у том тренутку налази у заточеништву.²⁴ Иако цар несумњиво има поверења у Метохитове интелектуалне, литералне и вербалне способности, можемо рећи да му заробљеништво Теодоровог оца ипак представља гарант његове лојалности. У Солуну се задржао скоро две године.²⁵ Након тога, царица Ирина одлази у западне земље, затим у Тесалију и на крају да се поново састане са својим зетом, краљем Милутином и својом ћерком.²⁶ У међувремену Теодор Метохит, убрзо при повратку из Солуна око 1305. године, постаје месазон. У том тренутку исту титулу носи и Нићифор Хумн, Теодоров пријатељ, касније један од његових главних противника. Познато је да је у царству могло бити два месазона.²⁷ Све до 1290. године, Хумн је у хијарархији и угледу био изнад Метохита. Касније се ситуације мења у корист потоњег.²⁸

Након удаје своје ћерке за автократовог синовца Јована Палеолога, око 1305. године, Теодор Метохит избија у први план, док се Нићифорова политичка каријера полако гаси.²⁹ Познато је да је Метохит имао велики утицај на василевса, бавећи се озбиљним државним пословима, да би 1321. године добио чин великог логотета.³⁰ Све до царевог свргавања са власти, прослављени дипломата и теолог, више неће одлазити из Цариграда. Био је власник раскошног здања у престоничкој четврти Хори. Кружиле су разне приче о његовој раскалашности, па чак и похлепи, од којих се бранио тезом о природној разлици између

²³ Ђурић, Извори, 66.

²⁴ Ђурић, Извори, 66.

²⁵ Ђурић, Извори, 67.

²⁶ Ђурић, Извори, 67.

²⁷ Месазона је могло бити више од којих је један био главни, док су остали били подређени њему; Ђурић, Извори, 66.

²⁸ На положај Хумна утицала је и смрт деспота Јована Палеолога, његовог зета. Ипак, сматра се да је Теодор повлашћено место у царској управи стекао тек 1315/16. године; Ђурић, Извори, 67.

²⁹ Ђурић, Извори, 68.

³⁰ Ђурић, Извори, 68.

људи високог и ниског рода а сходно томе и друкчијих матерјалних потреба.³¹ Обновиће стари манастир Христа у Хори, у коме ће касније често имати обичај да се осами и контемптира.³²

Исте године када је добио чин великог логотета, избио је грађански рат између цара Андроника II и његовог унука Андроника III. Определивши се за старијег Палеолога, Теодор Метохит је одредио и сопствену судбину. Постоје писани извори који говоре да је Метохит својим опредељењем за старог василевса велики број аристократије гурнуо у супротан табор.³³ У питању је онај део ромејских угледних породица који је Теодору замерао огромну финансијску моћ, грабежљивост и таштину. По сведочењу Јована VI Кантакузина многи су били спремни 1328. године да отворе врата узурпатору под условом да се ослободи Теодора Метохита. Иако је тада Андроник III одбио понуду, убрзо након победе, протерао је великог логотета у град Дидимотику.³⁴

Након другог изгнанства из Цариграда, све више прижељкује спокој који би му подарила његова задужбина, Христов манастир у Хори. То је можда и једина опција, с обзиром да је његова целокупна имовина опустошена и конфискована. Када се нови цар озбиљно разболео, његове присталице су бившег василевса Андроника II затвориле у манастир у ком је и окончао свој живот 13. 2. 1332. године. Теодор Метохит, иако му је дозвољено да се смести у свом манастиру, замонашио се тек након вести о смрти некадашњег цара. Умро је на исти дан наредног месеца 13. 3. 1332. године.³⁵

³¹ Ђурић, Извори, 68.

³² Ђурић, Извори, 68.

³³ Ђурић, Извори, 70.

³⁴ Ђурић, Извори, 70.

³⁵ Ђурић, Извори, 70.

Теодор Метохит као дипломата и филозоф

Теодор Метохит се без сумње показао као одличан дипломата како у Киликији и Солуну тако и у Србији. Касније као царев саветник сусретао се са више потешкоћа. Неке од њих су биле узрок неслоге између самих Палеолога, док су друге биле одраз финансијске ситуације царства и економске зависности Византије од других држава. Иако услови за неке веће промене нису били повољни, питање је колико се Метохит потрудио да измени неке ствари и колика је била његова стварна моћ. Он ће сам често говорити да је царева реч последња.³⁶ Не можемо са сигурношћу тврдити да ли је заиста било тако или се филозоф, без веће заинтересованости за решавање државних послова, на неки начин крије иза поменутих флоскуле. Велики логотет је свакако био веома комплексна личност. У прилогу томе говоре и његова интересовања која су прилично разнолика. Био је угледни православни теолог чији су узорци, поред хришћанских, били пре свега антички филозофи и историчари.³⁷ Ради се о добром познаваоцу Тукидида и Аристотела, који је сматрао да су Ромеји културни наследници старогрчке заоставштине, а ипак песимистичном по питању настављања филозофске традиције у позновизантијској епохи.³⁸ Ову забринутост изнео је и у свом политичко теоријском трактату „О Скитима“.³⁹ Занимљиво је да је он један од ретких Ромеја који је уочио опасност од Турака и губитка Мале Азије. Са друге стране, замерао је својим савременицима раскалашност, неслогу и погрешан верски живот, а сам је својевремено важио за грабежљивца.

³⁶ Ђурић, Извори, 71.

³⁷ Ђурић, Извори, 71.

³⁸ Ђурић, Извори, 71; Поред горе наведених античких филозофа, Метохит се такође ослањао на Хипарха и Птоломеја > Ђурић, Извори, 74.

³⁹ Ђурић, Извори, 71.

Када је реч о књижевности, Метохит је пре свега научник и труди се да такав буде и као филозоф. Диви се Аристотеловој логици, док је веома критичан према његовој „Метафизици“.⁴⁰ Близак је Платону сматрајући да су бројеви основа свега и да се физика заснива на математици. Истицањем важности математике по физику, Теодор је претходник западноевропских идеја XVII века.⁴¹ Бавио се истраживањем људског разума и богоствореног света. Његово разумевање математике је под утицајем паганске филозофије, те је логично такво размишљање изазивало негодовање црквених кругова.

⁴⁰ Ђурић, Извори, 72.

⁴¹ Ђурић, Извори, 72.

Два „пријатеља“

Дуго времена Нићифор Хумн је био по хијарархији изнад Теодора Метохита. У *Посланичком слову* Теодор се Хумну обраћа са поштовањем и назива га својим пријатељем. Међутим питање је да ли је то пријатељство било искрено, или су од самог почетка један другог сматрали конкуренцијом.

Велики спор између поменутих државника, десио се највероватније између 1324. и 1326. године.⁴² Хумн се није тако лако помирио са напредовањем Теодора Метохита, када су у питању титуле и јавне почести у којима га је временом претекао. Расправа је била усмерена ка два основна питања, литерарног стила и астрономије. Хумн је своје нападе започео оптужбама да је Теодоров стил неразумљив и недоследан.⁴³ Велики логотет се бранио речима да је и Тукидидов стил неразуљив али да за разлику од оних чија су дела била читка и једноставна, он никад неће пасти у заборав.⁴⁴ Заправо Хумн је тежио истој „врлини“. Уистину, Метохитов стил је био толико сложен да га многи данашњи истраживачи сматрају најтежим за одгонетање и разумевање међу византијским ауторима. Када је реч о астрологији, њихова расправа је заправо наставак некадашње дискусије између физичара које занима суштина небеских бића (васељене), и математичара, којима је према Хумну једини циљ спашавање спољашњег света.⁴⁵

Два филозофа су се међусобно нападала, ослањајући се на исте ауторитете. Метохит се бранио критиковајући Хумна да не познаје довољно и не разуме изворе које је чита.⁴⁶

⁴² Ђурић, Извори, 73.

⁴³ Ђурић, Извори, 73; Занимљиво је да је у време док су били пријатељи, Хумн хвалио стил Теодора Метохита говорећи да је његов језик: „хармоничан, углађен и једном речју антички“.

⁴⁴ Ђурић, Извори, 73.

⁴⁵ Ђурић, Извори, 74-74.

⁴⁶ Ђурић, Извори, 74.

Такође, често је провлачио кроз причу године које иду у корист њему. Био је то судар две сујете и два ега.

Иако је у том тренутку Теодор био цењенији међу младим учењацима, не треба заборавити да се крајем четрнаестог века ствара велика опозиција уперена ка Метохиту. Премда су се многи ђаци угледали на њега, правог наследника није имао. Чак је и за своју децу сматрао да немају његов капацитет и знање. Ипак, најближи по схватањима Теодору и његов духовни наследник је Нићифор Григора.⁴⁷

⁴⁷ Ђурић, Извори, 68-70.

Србија уочи Метохитовог посланства

Краљ Милутин је био веома прагматична личност. Своју политику усклађивао је са дешавањима у суседним државама. Исти случај је и са браковима које је склапао, међутим они су често губили значај услед разних превирања и промена на престолима балканских земаља. Поред Угарске, Византије и Бугарске, које се вековима боре за превласт на Балкану, сада је присутна још једна сила, Златна Хорда. Као залог мира са Татарима, српски краљ је послао свог сина Стефана.⁴⁸

Након склапања савеза са татарским каном Ногајем око 1292. године, а затим и са видинским владаром Шишманом, краљ Милутин се окреће јужним деловим своје државе. У том тренутку стање у Бугарској не представља опасност по Србију тако да Милутин може мирно да се посвети својим новим плановима. При том, нешто раније Милутин је своју ћерку Ану удао за Михаила Шишмана.⁴⁹ Ромеји, чији су интереси уперени највише ка Тесалији и Епиру, немају снаге да се баве пограничним деловима које је Милутин освојио. Све је било спремно на нови заокрет у политици и приближавање српске краљевине царској Византији.

Георгије Пахимер и Теодор Метохит се највише бави савезом Византије и Србије 1299. године. Међутим ни од њих не можемо сазнати тачне разлоге окретања српског краља ка Византији. Ласкарис тврди да је Јиричеково тумачење Пахимера погрешно и да краљ Милутин није желео преко савеза да осигура престо свом сину него себи.⁵⁰ Оно што знамо, и што ће и Теодор Метохит више пута нагласити у Посланичком слову, је чињеница да је Милутин веома прижељкивао овај савез. Брак са Симонидом би знатно подигао углед српске краљевине а и самог краља Милутина. Све до 1282. године и сабора у Дежеву, превласт има краљ Драгутин. Постоји могућност да, и након предаје власти Милутину, све до 1299. године српски краљеви владају заједно (иако Милутин има примат по споразуму

⁴⁸ Станковић, Милутин, 95.

⁴⁹ Станковић, Милутин, 91-95.

⁵⁰ Ласкарис, Принцезе, 56.

из Дежева), да би тек пошто је постао царски зет, Урош II, потпуно преузео доминацију над братом и краљевством. Премда Византија није имала ону снагу као пре пада Цариграда, још увек је била јака и на гласу. Краљ Милутин ће се и у културном и уметничком смислу угледати на Византију. То ће се видети и по раскоши о којој сведочи Теодор Метохит, што није био случај раније, рецимо за време краља Уроша. Такође, већина ктиторских делатности *светог краља* уследиће након 1299. године.⁵¹

⁵¹ Станковић, Милутин, 141.

Краљ Милутин и његове жене

Једна од највећих мистерија, када је у питању краљ Урош II, је свакако број његових бракова. Овом темом се историчари баве прилично дуго и још увек нисмо добили јединствено мишљење. Разлог томе су свакако и извори из тог времена којих нема много. При изучавању средњовековне Србије, историчари се, у недостатку домаћих, углавном ослањају на византијске изворе. Исто важи и за епоху краља Милутина. О женама српског краља сведоче Георгије Пахимер и Нићифор Григора. Међутим, ни они нису у потпуности сагласни, а нажалост имали су довољно разлога и да не буду потпуно искрени.

Пахимер и Григора говоре о три Милутинове жене, које су претходиле принцези Симониди. Међутим, редослед принцеза се не поклапа. Према првом, царској ћерки претходиле су овим редоследом: жена о којој нема података, потом ћерка тесалског севастократора Јована Анђела и на крају бугарска принцеза Ана Тертер, ћерка цара Георгија Тертера.⁵² Извештај Нићифора Григоре сведочи да је прва жена била ћерка тесалског севастократора, затим бивша монахиња Елизабета од Угарске и коначно ћерка бугарског цара.⁵³

Највише муке, историчарима задаје прва жена која се према портрету из Ђурђевић ступова звала Јелена, премда се данас не може са сигурношћу проверити оштећени натпис на коме пише наведено име.⁵⁴ Реч је о мајци будућег краља Стефана Дечанског за кога знамо да се родио око 1275. године.⁵⁵ С обзиром да о њој нема података, у српској историографији се усталило мишљење да је у питању нека српска племкиња по имену Јелена, која је на двору боравили све до око 1282. године.⁵⁶ Историчар Љубомир Максимовић сматра да је

⁵² Максимовић, Симонида, 344.

⁵³ Максимовић, Симонида, 345.

⁵⁴ Максимовић, Симонида, 344.

⁵⁵ Максимовић, Симонида, 347.

⁵⁶ Максимовић, Симонида, 344. Капела из Ђурђевић ступова осликана је око 1282. године. Пре Првог светског рата поред лика краљице могло се прочитати име Јелена.

Симонида пета супруга српског краља, а његове жене ређа на следећи начин: Српкиња Јелена, Гркиња непознатог имена из Тесалије, Мађарица Елизабета и Бугарка Ана Тертер.⁵⁷

Када је реч о првој Милутиновој супрузи, наводно српској племкињи, занимљиво је мишљење историчара Владе Станковића, који сматра да поменутој жени не треба олако приписивати српско порекло, истичући да то није била пракса немањићких владара.⁵⁸

Исказе које доносе Георгије Пахимер и Нићифор Григора треба узети са резервом, јер постоји могућност да намерно прећуткују неку од Милутинових „легалних“ жена. Ради се о томе да је проблем са бројем Милутинових бракова посебно погађао црквене кругове у ондашњем Цариграду, пре свега из канонских разлога.⁵⁹ Да би брак са Симонидом био дозвољен, она се морала представити као друга жена српског краља. Било је потребно одобровољити цариградску патријаршију, која се оштро противила овом браку. Тако су сви бракови, осим оног првог, сматрани неважећим. Како је у тренутку склапања брачног уговора са царском ћерком, 1299. године, прва Милутинова жена била покојна, нови брак се сматрао легалним браком једног удовца.⁶⁰ Наравно, велики проблем су представљале и године принцезе Симониде. Према речима Нићифора Григоре, царска кћи имала је свега пет година, и један од услова био је да буде одгајана на српском двору све док не дође у законито доба за брак и постане супруга.⁶¹

⁵⁷ Максимовић, Симонида, 348-348.

⁵⁸ Станковић, Милутин, 49-50.

⁵⁹ ИСН, 446.

⁶⁰ Максимовић, Симонида, 349.

⁶¹ Ласкарис, Принцезе, 59. > Григора, 170.

Теодор Метохит у Србији 1299. године

Посланичко слово Теодора Метохита је један од најдрагоценијих извора за историју Срба у другој половини тринаестог века. Писмо настало за време дипломатске посете Србији садржи податке којих нема код других византијских писаца. Дуго се расправљало о особи коме је упућено писмо. Данас се скоро са сигурношћу може рећи да је то био Нићифор Хумн, Теодоров тадашњи „пријатељ“ и „надређени“. Као што је речено у предговору, циљ је критички сагледати чињенице које нам доноси будући велики логотет. Поред поменутог, бавићемо се и спорним питањима око тачног датовања посете и настанка писма, као и другим темама које су историчарима дуго задавале „слатке муке“. Можда и најважније да би се слика Србије приказала што реалније, потребно је најјасније могуће објаснити саму личност Теодора Метохита и становиште са којег он гледа на *Трибале*, а све то у духу времена.

У питању је један од водећих филозофа позновизантијске епохе, помало надмен и егоцентричан. Када се узме у обзир и дубоко укорено мишљење Ромеја о себи као о супериорнијем народу у односу на друге, јасно је да не могу сви Метохитови закључци у *Посланичком слову* бити потпуно објективни. И поред овога, реч је о изванредном и веома значајном извору који нам поред информација важних за историчаре може приближити и менталитет наших предака који се изгледа није много променио.

Посланичко слово

На самом почетку *слова*, Метохит се обраћа примаоцу. Неколико чињеница указују да је прималац управо Нићифор Хумн. Без обзира што се Теодор Метохит њему обраћа са поштовањем молећи га да нађе времена да прочита писмо, види се одређена доза блискости и доброг познанства. Такође, још у првом пасусу, сазнајемо да особа којој је писмо намењено, ради у државној управи.⁶² Иако је у питању извештај, Теодор се и у том тренутку труди да покаже своје литерарне способности. Ипак, наглашава да ће бити што сажетији, како и приличи. Ради се о томе да је у Метохитовом и Хумновом времену било на цени лаконско изражавање, а сам Нићифор је за себе сматрао да је један од вештијих у сажетом и прецизном казивању.⁶³ Између осталог, напомиње и да се већ дуже време „дружи са варварима“⁶⁴, што је тачно, с обзиром да је од тренутка његовог поласка и писања извештаја прошло скоро три месеца.⁶⁵

Након уводног дела и обраћања тадашњем месазону, ромејски дипломата креће причу од самог почетка његове мисије, тачније од тренутка излаза из *Града*.⁶⁶ Наиме, у вечерње сате, при изласку из града сачекали су га трибалски посланици.⁶⁷ Убрзо по указаним почастима, српски посланици су се вратили у *Град*, „својим уобичајеним боравиштима“.⁶⁸

Ромејски и *трибалски* посланици су неко време прикупљали основне потрештине за пут, а затим кренули. Тада долази до занимљивог разговора између Теодора Метохита и једног

⁶² Метохит, 77.

⁶³ Метохит, 80.

⁶⁴ Под варварима Метохит подразумева Србе. Као што је поменуто у предговору, по угледу на старе Грке, тако и за Ромеје, нехеленски суседи су за њих варвари > Метохит, 80.

⁶⁵ Метохит, 130; Ласкарис, Принцезе, 64.

⁶⁶ Теодор метохит под термином *Град* подразумева Цариград. Често га је називао и *највећим градом* или *царским градом*. Као што је раније наведено, термином *Полис*, дипломата означава једино још Солун; Метохит, 80.

⁶⁷ Метохит, 80; Под Трибалима се подразумевају Срби; детљније објашњење дато је у предговору.

⁶⁸ Метохит, 82-83: овај податак о „уобичајеним боравиштима“ говори да је склапање брака било само део етапе у дугим преговорима Византије и Србије. Такође, постоји могућност да су Срби имали своје станове у Цариграду, или се пак под боравиштима подразумевају цркве и друга одмаралишта за странце, попут оне које је подигао лично краљ Милутин уз манастир Светог Јована Продрома > Јиричек, Историја, 72.

од српских посланика, у ком потоњи говори да ће храну и остале намирнице набављати од „околине и становника преко којих води пут“.⁶⁹ Овај податак нам говори о томе да је у тадашњој Србији постојала обавеза становништва да пружи смештај и храну представницима власти. Са друге стране Теодор Метохит пориче постојање таквог закона у Византији и говори да све трошкове, тачније све што је потребно за пут обезбеђује цар („царско човекољубље и великодушност“).⁷⁰ Све то није било довољно *трибалском* посланику, те је током боравка у једној сеоској кући, захтевајући најразличитија јела, непристојним и агресивним наступом изазвао кавгу са укућанима, која је потом прерасла у тучу.⁷¹ Након тога преплашени *Трибал* више није правио проблеме и понашао се веома уљудно. Надмени Теодор Метохит ће од тог часа, српског посланика више пута називати - „човечуљак“.⁷² Прослављени дипломата је често користио деминутив у пежоративном значењу.⁷³

После немилог догађаја, Теодор Метохит у више поглавља описује зиму која је по његовим речима била *више него икад хладна*.⁷⁴ Иначе, о веома оштрој и јакој зими 1299. године, сведочи и Георгије Пахимер.⁷⁵ Овде се нећу задржавати на опису зиме и недаћа које су посланици морали да преброде, служећи се разноликим средствима. Много је битније поменути неколико података које сазнајемо читајући овај Метохитов извештај о несвакидашњој хладноћи. Теодор Метохит каже да су често користили „царски друм“.⁷⁶ Под царским друмом се не подразумева само *Via Militaris*. Друм који наводи византијски дипломата је највероватније *Via Egnatia*. Као потврду за наведену констатацију имамо и податак да су након неколико дана мучног ходања посланици пристали у једном засеоку испред града Кипселе. Овај град се налазио управо на путу *Via Egnatia* и био је удаљен од

⁶⁹ Метохит, 84.

⁷⁰ Метохит, 85.

⁷¹ Метохит, 86.

⁷² Метохит, 86-87; занимљива је и пословица коју наводи Метохит, а која је забележена и у *Мемоарима* Јована Кантакузина: „Глупан се опамети тек пошто надрља“.

⁷³ Метохит, 87; Radić, Theodore, 236-244.

⁷⁴ Метохит, 87.

⁷⁵ Максимовић, Пахимер, 49.

⁷⁶ Метохит, 87.

Цариграда око два дана јахања.⁷⁷ Такође, Теодор наводи да када је напуштао Цариград, зима још ни издалека није престала.⁷⁸ То је битан детаљ, јер на основу истог знамо да посланство није кренуло ни крајем, ни почетком зиме, већ највероватније крајем јануара.

Између поласка из Цариграда и одмарања у близини Кипселе, десио се један занимљив догађај, чији је главни актер поново био српски посланик. Како би показао да је отпорнији на хладноћу од осталих, ишао је слабо одевен и углавном гологлав. Док су се други борили са „нељудским“ временским условима, облачући све што су могли да ставе на себе, овај „јунак“ није марио за једну од, по речима његових савременика, најоштријих и најјачих зима коју памте.⁷⁹

Захваљујући Теодору Метохиту, коме је трибалски посланик очигледно привукао пажњу, сазнајемо и за изглед српске капе с краја тринаестог века, чији опис даје поменути филозоф. У питању је мала капа која није штитила целу главу, посебно не од позади, а није ишла ни преко ушију. Била је полулоптастог облика и својим изгледом отприлике подсећала на фес или по речима неких од историчара, на албанску националну капу.⁸⁰ Уз то, царски дипломата говори о српском обичају да коњаници не јашу гологлави, с обзиром да је поменути посланик готово само тада носио капу, те чим би сишао са коња, одмах би је скидао.⁸¹

Након што се разболео и отекао, од последица „лежерног“ облачења, несрећни Трибал замоли посланство да направе паузу један дан јер му је толико било лоше да је мислио да ће да умре.⁸² Теодор Метохит одобри посланикову жељу, а потом га изгрди јер је себи дозволио да се толико разболи, неслушајући туђе савете. Напаћени човек прихвати критику, рекавши да није веровао шта га је снашло, јер је и раније био у хладним крајевима,

⁷⁷ Метохит, 87-89.

⁷⁸ Метохит, 88.

⁷⁹ Метохит, 87-90; Radić, Theodore, 236-244.

⁸⁰ Метохит, 90.

⁸¹ Метохит, 90; Radić, Theodore, 236-244.

⁸² Метохит, 90; Radić, Theodore, 236-244.

пркосећи зими, и у том контексту набројао следеће народе: Пеноце, Мизе и Ските⁸³, као и оне „иза скитског леда“.⁸⁴

Неколико дана касније, по речима царског дипломате, посланици су стигли у „највећи и најлепши град самога цара на Западу, у Солун“.⁸⁵ Теодор Метохит ће имати само речи хвале за овај град, као и за тамошње становништво, које је посебно ценило ученост и дочекало га са великим поштовањем. Наравно, Метохит веома вешто и у његовом маниру, користи прилику да, величајући житеље Солуна, заправо уздигне себе.⁸⁶

Теодор даље каже, да је дошао како би довршио задатак око склапања мира након дугогодишњег ратовања Византије и Србије, као и да утаничи одредбе брачног уговора, с обзиром да више није реч о царевој сестри већ о лично царевој ћерки.⁸⁷ Овде нам постаје јасно да су преговори вођени и раније, међутим исте треба ускладити са новонасталом ситуацијом. Пошто се ради о „милој царевој ћерки“⁸⁸, ваљало је изменити претходне одредбе. Из истог пасуса сазнајемо и да ће доћи до „усиновљења“ Милутиновог, од стране византијског василевса.⁸⁹

Теодор Метохит се у Солуну срео са „врховним хегемом и стратегом западне војске, градова и области“.⁹⁰ Иако у „Посланичком слову“ не наилазимо на име поменутог хегемона, захваљујући Георгију Пахимеру сазнајемо да је реч о Михаилу Главасу

⁸³ Метохит, 92. Ово је још један занимљив детаљ за српску историје. Под Пеонцима Метохит подразумева Угре, под Мизима Бугаре и под Скитима Татаре. То можда значи да је овај човек био у делегацији која је пратила Стефана Дечанског приликом његовог изручења Татарима.

⁸⁴ По речима Теодора Метохита „иза скитског леда“ је стара изрека. Историчари сматрају да се ради о слободном парафразирању Херодота, с обзиром да нису наишли на истоветну изреку приликом изучавања античких писаца. По хвалисању српског посланика, може се претпоставити да је исти био чак и у Русији; Метохит, 92; Radić, Theodore, 236-244.

⁸⁵ Метохит, 93.

⁸⁶ „Они се овде озбиљно занимају за ученост и пажљиво памте, као не знам ко други, оне који су признати и најбољи научници и књижевници“; „међу ове су уврстили и мене“. Такође, овде сазнајемо да је Метохит и раније био у Солуну; Метохит, 92.

⁸⁷ Метохит, 95.

⁸⁸ Метохит, 95.

⁸⁹ Ради се о већ познатој појави у правној византијској традицији; усиновљење-адопција; Метохит, 95.

⁹⁰ Метохит, 96.

Тарханиоту, човеку веома блиском цару, који је још раније, након што је поражен од Срба на бојном пољу, предлагао василевсу да потпише мир са краљем Милутином.⁹¹

Из разговора Метохита и Михаила долазимо до закључка да се краљ Милутин више пута распитивао о разлогу кашњења делегације, али да и упркос тој чињеници пружа позитивне реакције, док су људи око њега веома скептични и негативни када је у питању споразуму са Византијом.⁹²

Краљ Милутин је био за склапање савеза по сваку цену, те је своју властелу умиривао речима да неће одустати све док постоји и најмања нада за постизање договора.⁹³ На кашњење Теодора Метохита су утицали разни фактори, између осталог снабдевање намирницама и слање поуздане особе „Трибаларху“. Царев посланик је на овај начин хтео да увери краља у сигурно постизање договора, и уједно да осмотри дешавања на двору.⁹⁴ Пошто се побринуо за отпремање и инструкције посланству, Теодор је израчуно колико ће бити потребно времена да се посланик врати од краља, те је онда и сам кренуо на пут. Међутим на његово изненађење заједно са послаником је дошао и краљев изасланик Десислав.⁹⁵ Сада главни циљ Метохитов постаје, испитивање изасланика по питању значаја његовог посланства, као и да ли ће „трибалски краљ“ тражити нешто више на штету царства. Десислав је имао задатак да поздрави цара на „устаљени начин“ од „господара“, и да се распита да ли ће цар доћи у западне крајеве до почетка редовног годишњег поста.⁹⁶ Од њега такође сазнајемо да је краљ кренуо у сусрет посланству из средишта своје земље, како би договор био што пре закључен. На ове лепе вести Теодор Метохит је наставио своје путовање, надајући се да ће се оно што пре завршити, и да ће се ускоро одморити. Услед напора да што пре стигне код краља „Трибала“, трпео је разне напоре узроковане великом зимом.⁹⁷

⁹¹ Метохит, 96 > Пахимер, 19; Ласкарис, Принцезе, 54 -55; ИСН, 445.

⁹² Метохит, 96.

⁹³ Метохит, 100-101.

⁹⁴ Метохит, 101-102.

⁹⁵ Метохит, 103.

⁹⁶ Метохит, 104-105.

⁹⁷ Метохит, 106.

Чувши да је краљ близу пограничне вароши, српски посланик, Метохитов сапутник још од Цариграда, предложи да он први оде Милутину како би најавио посланство онако како доликује. Метохит прихвати ову идеју, али због савета мештана се сувише задржао на пољу, те није стигао у варош ни после пар ноћи путовања. На основу терминологије места где је краљ Милутин очекивао посланика и помен поља које се налази испред истог, научници су се водили мишљу да су то градови Скопље или Штип.⁹⁸ Дошавши по ноћи у близини вароши, Теодор је нашао два мештанина која би причала са хегемом те области, и обавестила га о доласку посланства и побринула се за његов смештај. Теодор Метохит је добио извињење због тога што није дочекан, па му је том приликом речено да га је краљев почасни одред чекао цео дан, међутим када је пала ноћ отишли су мислећи да Метохит неће приспети. После одређеног времена посланство је добило обиље хране за њих и коње од заповедника вароши, због касних сати нису хтели да буде краља Милутина, те се извињавају ако је храна недостојна и недовољна. Посланство је ту ноћ провело како је замишљено и захвалило се на услугама.⁹⁹

„Посланичко слово“ затим описује церемонију приликом примања посланика. Млади племићи су водили Теодора Метохита до краља, који је на себи носио свечано одело, са драгим камењем, бисерима и златом. Цео двор је сијао од свилених и златних тканина, а сама церемонија и пролазак до краља су били врло елегантни и са пуно уважавања.¹⁰⁰ Свита која је стајала око краља била је одевена веома небично и раскошнија него само три деценије пре тога, када је византијско посланство описивало сиромаштво српског двора, где је чак и краљевска снаја оскудно обучено, седела и прела. На основу овога можемо закључити о утицају цариградског двора и културе на Србију. Управо од 1299. године, а можда и мало раније, почиње појачан процес византинизације. Теодор напослетку закључује: „ ипак се, у ствари, на такав начин пешак надметао са лидисјком двоколицом“, како каже изрека.¹⁰¹

⁹⁸ Метохит, 107, 108.

⁹⁹ Метохит, 109, 110.

¹⁰⁰ Радић, Метохит, 141-151.

¹⁰¹ Метохит, 111, 112.

Пошто је предао краљу царска писма, и поздравио га на прописан начин, причао је са Милутином о свом путовању и замолио га да оде да се одмори, те да ће свакако сутрадан опет доћи краљу, како би завршили предвиђене послове. Од тада посланству су стизали разни дарови, а храну су добијали у толикој количини да би могла нахранити још толико људи. Разне врсте дивљачи, јестивих звери попут дивљег вепра и јелена, као и више врста птица било је у изобиљу, а сва та храна је служена у златним и сребрним тањирима и посудама. Пошто је почео пост, било је забрањено јести месо, због тога су им стизали разни колачи, свеже и сушено воће. Сервирана је усољена риба из разних крајева земље, која је била ловљена у разним пределима, као и велике и масне дунавске рибе која некада није да се нађе ни у Византији.¹⁰²

Иначе, Метохит стиже у Србију током „беле недеље“, која је те године падала између 2. и 8. марта.¹⁰³ На основу Метохитовог казивања, историчар Ђурић закључује да се Срби нису строго придржавали тих дана.¹⁰⁴

Следећег јутра архонт позва к себи посланство, а оно се изјаснило поводом следећег: да је цар извршио све поводом женидбе, не постоји ниједна препрека да се договор не произведе у дело, да остаје само да се сада закуну краљ, краљица-мајка, управници и велможе из земље. Сазнајемо на основу текста да су неке одредбе преузете из ранијих договарања а да су их Ромеји додали накнадно. Један од придодатих захтева може да буде заклетва краљице-мајке, јер су се овом захтеву жестоко противеле велможе.¹⁰⁵ Остали захтеви су се тicali и предвиђали питање пограничних градова, броја талаца који ће бити гарант брака, саме жене краља Милутина, и церемонију њеног слања у српске земље. На све то краљ је само рекао да је све завршено, а Теодор се повукао како би му дао времена да размисли.¹⁰⁶ После кратког временског периода, краљ га је опет позвао и одговорио на

¹⁰² Метохит, 113, 114.

¹⁰³ Ласкарис, Принцезе, 64.

¹⁰⁴ Метохит, 115.

¹⁰⁵ Метохит, 114, 115.

¹⁰⁶ Метохит, 116, 117, 118.

његове захтеве, подстицао нове и овластио тројицу, четворицу својих људи да преговарају са посланицима, а да њихове речи посланици схватају као његове.¹⁰⁷

Први од преговарача је био Ђорђе, који се раније борио против Ромеја, али је ухваћен и заточен. Он је највише говорио од свих јер је најбоље познавао њихове послове, а поред тога је био један о најлојалних и најприсних саветника краља Милутина. Због свега тога он је био други хегемон у народној војсци¹⁰⁸ Теодор и Ђорђе су се препирали скоро цео дан, тако да договор није постигнут, а због нерасположења нису изашли пред краља, да га како налажу прописи, поздраве.

Из „Посланичког слова“ сазнајемо да су у Цариград послати са српске стране Дамјан и Добраил а са византијске Дукаит, да извести цара о успешним преговорима, који су окончани средином марта 1299. године.¹⁰⁹

Дани су пролазили али се договор није назирао, сви су били забринути а нарочито сам краљ који се плашио неуспеха, као приликом претходних предговора. Можемо претпоставити да Метохит овде мисли на преговоре вођене 1271/1272. године између Византије и Србије, поводом покушаја женидбе принца Милутина и ћерке Михаила VIII Палеолога, Ане.¹¹⁰

Пошто је дошао четврти дан посланства, Теодор Метохит се састао са Ђорђем у Богородичној цркви приликом једне светковине. Изасланик српског краља се жалио на претеране захтеве Византије, док је насупрот њега Теодор бранио своје ставове. На ово Богослужење, Ђорђе је дошао како би се уверио у намере Византије. Схвативши разлог његовог доласка, Теодор је успео да га убеди, да нема скривених циљева.¹¹¹ Из овог разговора сазнајемо, да је краљ Милутин пристајао на све услове сем на три тачке које је било тешко испунити.

¹⁰⁷ Метохит, 118.

¹⁰⁸ Метохит, 119; иза литерарног термина којим је означено Ђорђево достајанство, крије се чин великог војводе. Звање које је преузето од византинаца и може да се пореди са ромејским „великим дуксом“.

¹⁰⁹ Метохит, 120.

¹¹⁰ Метохит, 121.

¹¹¹ Метохит, 122, 123.

Прва тачка се тичала жене, која је требала да буде талац. На основу других извора сазнајемо да је то требала да буде тадашња Милутинова жена, бугарска принцеза Ана Тертер, док Пахимер говори да је то требала да буде или Ана или краљица-мајка.¹¹² Ипак, из „Посланичког слова“ можемо закључити да су Ромеји превасходно рачунали на предавање Ане Тертер.

Друга тачка спотицања је била, присуство краљице-мајке. Разлог због чега ова одредба није могла да се испуни је велика зима, и боравак краљице у неприступачном пределу. Да би присуствовала било би потрбено вишедневно путовање, које не би било оканчано током целе зиме.¹¹³

Питање талаца, је трећа спорна одредба овог уговора. Наиме није био проблем ни број талаца, нити је било речи о томе какви су, али је тражено да они буду предати, тек пошто добију од Ромеја нешто заузврат. Милутин је пристао на повећање броја, али тек након што је повећан број Византинаца који су требали да буду таоци у Србији. О Византицима који су дошли у Србију након овога немамо података.¹¹⁴

Сматра се да је један од талаца био и чувени пребег Котаниц Торник. Он се први пут помиње око 1280. године када се одметнуо од цара Михаила VIII Палеолога и заповедајући српским одредима пустошио крајеве око града Сера.¹¹⁵ Торник је Византији задавао велике муке у пограничним деловима царства. Иако је тадашњи василевс на неко време умирио Котаницу, натеравши га да се замонаши, што је заправо значило заточеништво, Котаниц Торник је успео да побегне и од тог тренутка ратује на страни краља Милутина.¹¹⁶ Након дебакла великог војсковође Михаила Главаса Тарханиота, Византија је приморана да ступи у преговоре о миру са српским краљем. Колико је овај пребег био опасан по Ромеје, говори и чињеница да је једна од главних тачака била заправо и предаја Котанице Торника, од које цар није желео да одустане. Према речима Пахимера, размена талаца је извршена на

¹¹² Метохит, 123.

¹¹³ Метохит, 124.

¹¹⁴ Метохит, 125.

¹¹⁵ Максимовић, Котаниц, 316.

¹¹⁶ Максимовић, Котаниц, 317-318.

Вардару приликом предаје Симониде, а међу њима, поред Ане Тертер налазио се и Котаниц Торник.¹¹⁷

После овог разговора, обновљењни су преговори краља Милутина и Теодора Метохита, вођени су неколико дана узастопно. Спорне тачке су решене на следећи начин: бивша краљица одлази као талац у Византију, ово је највећи успех ромејске дипломатије, с друге стране заклетва краљице-мајке није захтевана, због њеног одсуства. С тим што би до њеног извршења требало да дође после свадбе. По овом питању је лично требао да се сагласи краљ.¹¹⁸

Питање талаца, је било најтеже решити, због негодовања краљевих рођака и властеле да дају своју децу у залог. Заузврат је тражено да се у замену за мноштво Срба пошаље из Византије шест талаца, који би били гарант сигурности.¹¹⁹

Иако се Метохит договорио по свим питањима са краљем, није могао да пристане на захтеве Милутина, без одобрења цара, те га је саветовао да пошаље посланство и буде стрпљив, јер Андроник II сигурно неће одбацити цео споразум због једне одредбе, иако она није била предвиђена.¹²⁰

Сачињено је посланство од Дукаита и краљевих људи: монаха Дамјана и еклисиарха Добраила, ког људи веома цене и поштују. Требали су да саопште цару како је окончан договор и да од њега добију речени споразум¹²¹

Постојала је нада да ће се изасланици сусрести са царем Андроником II, приликом његове посете западних области са својом супругом. Због овога Теодор је сматрао да ће се посланици брзо вратити са повољним резултатима, међутиим реалност је била другачија. Након три месеца проведених у српским земљама и даље није договор потврђен и спроведен у дело. Из „Посланичког слова“ сазнајемо, да је Теодор Метоихт покушао да умири краља Милутина и његову околину, која је негодавала, и желела да убеди краља у

¹¹⁷ Максимовић, Котаниц, 318-320.

¹¹⁸ Метохит, 126-127.

¹¹⁹ Метохит, 128-129.

¹²⁰ Метохит, 129.

¹²¹ Метохит, 129-130.

злонамерност Ромеја.¹²² Иако забринут „Трибаларх“, корио је своју властелу и тражио да се укаже поштовање посланицима цара, као људима од највећег поверења, и са највише моћи. Често је и он сам указивао Теодору част, тако што га је позивао за своју трпезу, наздрављао у његову част са неколико својих првака¹²³ Приликом наздрављања краљ би био јако задовољан, ако би добио исту указану част заузврат, те је слао и најлепше украшену одећи, појасеве којима се некад сам опасивао. Одела су била ношена једном или никад пре. На основу портрета у Богородици Љевишкој, и исказа Метохита, можемо закључити да је Милутин прихватио у већој или мањој мери сва обележија царских инсингија. Међу овим обележијима можемо препознати царску одећу, царску стему, црни сакос, двоглавог орла (амблем Палеолога) и дијадему.¹²⁴

Метохит је осим краљеве пажње и уважавања добијао исту наклоност од првог епископа у земљи, са којим је требао да се састане поводом заклетве око питања брака. Тај епископ је био Јевстатије II, који је на ову позицију дошао 1292. године након архиепископа Јакова III. На тој позицији ће остати све до своје смрти 1309. године. Имао је значајну улогу за време владавине краља Милутина, осим тога био му је значајна подршка као и српска православна црква. Уз Јевстатија ће извесно време провести и монах Данило, потоњи архиепископ и писац дела „Животи краљева и архиепископа“. На основу неопходности да се у исто време закуну архиепископ и краљ, видимо јединство српског духовног и световног поглавара, и традицију приликом склапања јединог важног политичког уговора.¹²⁵ Овај „свети човек“ како то наводи Метохит, се трудио да му парира, и пре свих разговора добијао је наређења од краља и говорио шта му је било казано. Међутим, стрпљење и поверење је почело да издаје све па и најближе краљеве људе. До овога долази због проласка великог временског периода, иако је изасланик покушавао да их смири, није знао разлоге кашњења и одлагања, а по питању цара, имао је смао сазнање да се налази у Цариграду и да се се бави устаљеним пословима.¹²⁶

¹²² Метохит, 130-131.

¹²³ Метохит, 130.

¹²⁴ Метохит, 131.

¹²⁵ Метохит, 132.

¹²⁶ Метохит, 133.

Велико кашњење ратификовања уговора су користили противници мира, тражећи сваку прилику да оцрне Ромеје пред краљем. Наводили су да се са овим договором намерно отеже, те да ће Ромеји чим им се укаже прилика читав уговор раскинути и поништити, да ће се затим појавити код краља и окривити њега за непоштовање уговора, и да уколико су имало и мало паметни отказаће на време уговор склопљен са Византијом. Појединци су излазили са оваквим ставом отворено пред краља, сматрајући Ромеје злим и неправедним.¹²⁷ Очигледно је постојала несугласица међу српском властелом, која се противила савезу са Византијом.

На основу оваквих описа и непоколебљиве воље краља Милутина за склапање уговора, можемо закључити у колико су се незавидној ситуацији налазили како и сам краљ тако и изасланик цара Андроника II.¹²⁸

Изасланик је морао да убеђује константно краља Милутина, у сигурност уговара, и да ће све одредбе остати чврсте.¹²⁹ Кашњење цара је покушао да оправда на разне начине и убеди српског владара да нема разлога за бригу, полазећи од страховите зиме па све до сопствених заклетви. Међутим и поред домаћих „кривоклетника“, лоше речи о овом споразуму су почели да пристижу и од суседних архоната из Мизије и Тесалије („Тесалци су вазда неверни“, Демостен).¹³⁰

Поменути архонти су браћа Константин и Теодор из Тесалије, синови севастократора Јована I Анђела. Поред њих двојице севастократор Јован је имао још једног сина Димитрија-Михаила који је био у заточеништву у Цариграду од 1284. до своје смрти 1307. године. Трећи син није утицао на дешавања у Тесалији. Сам Јован је био ванбрачни син епирског деспота Михаила II Анђела, коалицију свог оца је напустио 1259. године, за време његове владавине ова територија је функционисала као политички независна целина.

¹²⁷ Метохит, 134.

¹²⁸ Метохит, 135.

¹²⁹ Метохит, 135.

¹³⁰ Ради се о слободнијем цитирању Демостенове „Прве Олинтске беседе“, где се за тесалце каже: „Јер ови беху од природе неверни и то у свако доба према сваком“ > Метохит, 135, 136.

Склапао је савезе са Карлом Анжујским и Бугарском против царства. Политику његову су наставили његови синови.¹³¹

Господари Тесалије су се плашили зближавања краља и цара, те су почели да шаљу писма јавно и тајно како би спречили договор и поништили учинак изасланика из Цариграда. Саветовали су да се не верује обећањима јер су она неприродна и превртљива. Поред овога нудили су вечни савез, заснован на заклетви и поновном венчању.¹³² На основу извора можемо закључити да је жена са којом би се краљ поново оженио, била његова супруга пре ступања у брак са бугарском принцезом Аном Тертер 1284. године, да је био са њом у браку у периоду од 1272. до 1283. године, али да се са сигурношћу не може утврдити њено име.¹³³ Тесалску принцезу као бившу жену српског краља помињу и Георгије Пахимер и Нићифор Григора.

Основни разлог неповерења и нетрпељивости браће Анђело према цару Андронику II, лежи у догађају који се десио упоредо са преговорима о Симонидиној удаји. Варош Димитријада су браћа требала да добију у мираз поводом женидебе Теодара са свастиком Михаила IX Палеолога. Због преране смрти јерменске прицезе Теофано, цар је тражио да се поменута варош врати, што су браћа одбила да ураде, те су у трентку склапања Милутиновог и Симонидиног брака позвали у помоћ Анжујце и Млечане како би задржали ову област.¹³⁴

Архонт из Мизије који задавао Теодору муке била је уцвељена удовица цара Смилца (1292-1298), ћерка севастократора Константина Палеолога, која је после смрти мужа удала ћерку за Елтимира. По повратку из прогонства, а са јењавањем Ногајеве подршке, као ослонац за опстанак бугарске државе виде српску државу и византијско царство.¹³⁵ Теодор Метохит нам описује Елтимира речима: „ништавни и остарели и оседели човечуљак, но поприлично глуп и неспособан да што збиља уради“. Из „Посланичког слова“ видимо незадовољство и нетрпељивост изасланика према овом повратнику из прогонства, који је

¹³¹ Метохит, 135, 136.

¹³² Метохит, 137.

¹³³ Метохит, 137, 138.

¹³⁴ Метохит, 137; Ласкарис, Принцезе 65-66.

¹³⁵ Метохит, 139, 140.

често обедовао заједно са српским краљем и Метохитом.¹³⁶ Сама царица Миза , иако у том тренутку носилац легалних владарских права на бугарски престо, покушавала је на све начине да одврати Милутина од склапање брака са Симонидом, и понуди своју руку, обећавајући да ће на тај начин он постати цар Миза, а све то како Метохит тврди, употребљавајући „неприлични занат“.¹³⁷

На крају Теодоровог дела сазнајемо да су преговори окончани те да само остаје да се они спроведу у делу, што значи да је он као византијски посланик био овлашћен да закључи мир у име цара.¹³⁸

Захваљујући Пахимеру можемо употпунити извештај Теодора Метохита. Српски краљ није желео да преда Ану Тертер и таоце све док Ромеји не предају Симониду, што се на крају и десило на Вардару. По речима византијског историчара, Милутин је принцезу дочекао не као супругу већ као господарицу. Супротно обичајима сјахао је са коња, указавши велико поштовање будућој супрузи. Венчао их је охридски архиепископ Макарије.¹³⁹

¹³⁶ Метохит, 140; Radić, Theodore, 236-244.

¹³⁷ Метохит, 141.

¹³⁸ Метохит, 142.

¹³⁹ Пахимер, 55.

Закључак

Поред Георгија Пахимера и Нићифора Григоре, Теодор Метохит спада у најзначајније изворе како за позновизантијску епоху, тако и за српску историју у време краља Милутина. Метохит је једини савремени аутор који је имао ту част да лично буде упознат са појединостима брачног уговора српског краља и Симониде, односно мира потписаног између Милутина и византијског василевса Андроника II.

Посланичко слово је веома занимљив извештај из више разлога. Не само да нам пружа појединости и спорна питања око брачног уговора, горе поменутог пара, него нам открива и многе друге детаље о српском двору, храни, односу краља и властеле као и повезаности српске цркве и државе крајем тринаестог века.

Захваљујући Метохиту видимо да је црква подржавала српског краља у преговорима са Византијом, те да је исти имао веома добре односе са црквеним поглаварима. Са друге стране, велики проблем представљала је властела, пружајући снажан отпор преговорима са Византијом.

Теодор Метохит и поред огромне надмености карактеристичне за ученог Ромеја, диви се српском краљу и добродошлицу коју му је приредио, не пропуштајући да помене и очигледно чувену дунавску рибу која се чак ни у царској престоници није могла лако наћи. Одећа накићена драгуљима и златом, двор украшен свилом и другим најфинијим материјалима, посуђе од сребра и злата, јасно сведоче о моћи српске државе крајем тринаестог века.

Када говоримо о *Посланичком слову* не можемо, а да не поменемо и веома интересантног српског посланика, који је у приличној мери скренуо пажњу на себе. Историјски можда небитан, ипак може послужити за неку темељнију анализу наших предака из средњег века и њихових карактерних особина.

Богатство и раскош двора, као и само одевање српске властеле и краља, сведоче о томе да се Милутин већ тада у много чему угледао на Ромеје и њихово царство. То значи да Србија за време Милутина није само војно напредовала него и на другим пољима. Касније ће се и цар Душан угледати на свог деду, али и отићи корак даље.

О важности брака између краља Милутина и Симониде можемо закључити и на основу суседних земаља које су све чиниле да до њега не дође. Овим потезом, српски краљ је осигурао себи престо. Поред тога, познато је да су се византијски цареви трудили да потомцима царских принцеза обезбеде првенство у наслеђивању. Такође, овим уговором, Милутинова освајања у Македонији била легализована на тај начин што су претходно освојене земље и градови препуштени српском владару као мираз.

Од 1299. године и мировног споразума са Византијом почиње нова етапа династије Немањић. Културно и духовно, Србија ће се угледати на Византију више него икада раније. *Свети краљ*, како ће га будуће генерације називати, успео је својим потомцима да остави јединствену и јаку државу, која ће врхунац моћи достићи за време његовог унука, цара Душана, који се у многоме угледао на свог деду. Темеље Душановог царства, поставио је управо краљ Милутин.

Извори

Византијски извори за историју народа Југославије (ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 12-62.

Византијски извори за историју народа Југославије (ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 77–143.

Византијски извори за историју народа Југославије(ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 154-296.

Литература

Византијски извори за историју народа Југославије (ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 1-11 (Љ. Максимовић)

Византијски извори за историју народа Југославије (ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 63–76 (И. Ђурић)

*Византијски извори за историју народа Југославије(ВИИНЈ), VI, Београд 1986, 143-153
(С. Ћирковић и Б. Ферјанчић)*

В. Станковић, *Краљ Милутин (1282-1321)*, Београд 2012.

Историја српског народа (ИСН), I, Београд 1981.

Константин Јиричек, *Историја Срба, Београд 1952.*

Љ. Максимовић, *Да ли је Симонида Палеологина била пета супруга краља Милутина, Византијски свет и Срби, Београд 2008.*

Љ. Максимовић, *Котаниц Торник, Византијски свет и Срби, Београд 2008.*

М. Ласкарис, *Византијске принцезе у средњовековној Србији, Београд 1926.*

Р. Радић, *Неколико запажања Теодора Метохита о владавини краља Милутина, Српска политичка мисао 4 (1995) 151–161.*

R. Radić, *Theodore Metochites on a Serbian and a Bulgarian Envoy, Byzantinobulgarica 10 (2000) ПОЛУХРОНИА: Сборник в чест на проф. Иван Божилов, София 2002, 236–244.*